

Управління культури Полтавської обласної державної адміністрації

Обласна бібліотека для юнацтва ім. Олесе Гончара

"ОДИН МОТИВ – ЛЮБОВ ДО УКРАЇНИ"

до 115-ї річниці від дня народження

Наталії Лівицької-Холодної

Біобібліографічна розвідка

Полтава – 2017

91.9: 83.3 (4Укр)6

Л 11

Упорядник : Надія Михайлівна Требіна

"Один мотив – любов до України": до 115-ої річниці від дня народження Н. Ливицької-Холодної : біобібліографічна розвідка / упорядник Н. М. Требіна; Полтавська обласна бібліотека для юнацтва ім. Олеся Гончара. – Полтава, 2017. – с.

В посібнику на основі енциклопедій, довідкових видань, літературних джерел, спогадів, листів відслідковується життєвий і творчий шлях нашої землячки, поетеси української діаспори Н. Ливицької-Холодної. Вона щиро любила рідний полтавський край, який був джерелом її творчого натхнення.

Матеріали у розвідці розміщені у дванадцяти розділах, вони не є вичерпними, адже не всі архіви відкриті, не всі твори поетеси опубліковані.

До розвідки подається список літератури, в якому джерела розміщені в хронологічному порядку.

Зміст

ВСТУП.....	3
"ТАМ, НА ЗАКВІТЧАНИХ ПОЛТАВСЬКИХ НИВАХ, ДИТЯЧИХ НІГ МОЇХ ЛИШИВСЯ СЛІД..."	5
"В МАНДРІВКАХ ПО ЧУЖИХ СВІТАХ..."	7
"... ВЕСНУ ВИ УТВОРИЛИ В МЕНІ – ЧЕРЕШНІ ЦВІТУТЬ У СЕРЦІ"	9
"ТИ БУДЕШ ВОЇН І МУЖ..."	11
"ДОРОГІ, НЕЗАБУТНІ ДРУЗІ..."	12
"САД ЛЮБОВИ МОЄЇ"	14
"ДИВИТЬСЯ В ДУШУ СТАРІСТЬ..."	18
"ЛИСТ З ЧУЖИНИ" ЯК ЗАПОВІТ ЗЕМЛЯКАМ.....	20
"ДЕ ЗОСТАЛИСЬ ДУШІ ХОРОМИ..."	21
ПИСЬМЕННИКИ, ЛІТЕРАТУРОЗНАВЦІ ПРО ТВОРЧІСТЬ ПОЕТЕСИ.....	22
ЛІТЕРАТУРА.....	23

ВСТУП

*Ми маємо Україну в душі,
ми не втратили її...*

Н. Лівицька-Холодна

"У своєму творчому рості українська нація завжди видавала з себе могутні постаті, які, запустивши глибоко своє коріння в минулому, у той самий час буйно простягали свої паростки в майбутнє. В духовності цих історичних постатей нація немовби виправляла свій історичний ріст", – відмічав політичний діяч, літературознавець О. Д. Штуль-Жданович (1917-1977).

Після утвердження Української держави до читачів повертаються раніше заборонені автори та їхні твори, відкриваються можливості для всебічної та об'єктивної оцінки багатьох письменників, цілісного розуміння розвитку естетичної свідомості.

Ім'я поетеси української діаспори в США, яскравої представниці "Празької школи", непересічної особистості Наталії Лівицької-Холодної довгий час було серед замовчуваних в Україні. Хоч прожила понад 100 років, а творчий шлях поетеси тривав близько 80 років, вона ніколи не дізналася, що на Батьківщині віршова спадщина її нарешті отримала визнання, прихильність та захоплення читачів, великий інтерес дослідників-літературознавців.

Історія її життя цілковито повторює долю тих, хто був змушений покинути рідні простори та жити й творити на чужині, блукати-мандрувати "емігрантськими Сахарами", за висловом поета Є. Маланюка.

Наталя Лівицька... Ім'я цієї жінки звучить, як музика. І такою ж вродою наділив її Бог як людину і таким же талантом, як митця. А ще наділив даром любити – свій рід, коханого, доньку, Україну.

Вона – авторка великої кількості поезій (понад 400), прозових творів – усе своє життя присвятила Україні. Світло і любов поетка випромінювала через поетичне слово.

Лише за цю любов Наталія Андріївна була покарана 82-ма роками вигнання. Взагалі, не пестила доля поетку, навпаки, раз за разом перетинала її шлях неосяжною стіною болю, коли вже, здавалося: немає терпіння, крах надій. Напевно, тому, що була спочатку жменька щастя, була святість, яка зігрівала, давала сили в подальші найпекельніші роки. Це – дитинство в ріднім краю...

"ТАМ, НА ЗАКВІТЧАНИХ ПОЛТАВСЬКИХ НИВАХ, ДИТЯЧИХ НІГ МОЇХ ЛИШИВСЯ СЛІД..."

*Я в країні вишневій зроста –
Дівча з золотою косою,
Повне ніжності і тепла
І невідомости спокою.*

Н. Лівницька-Холодна

Народилася Наталя 15 червня 1902 року на Писаренковому хуторі, в обійсті своєї бабусі, поблизу с. Гельмязів Золотоніського повіту Полтавської губернії. Лівницькі – старий козацький старшинський рід із Ліпльавської сотні Переяславського полку. Рід перейшов у дворянство, але тримався козацьких традицій.

Виростала дівчинка на благодатній Полтавщині, у "Божому раю", серед садків і квітів. Бабусина ласка, козацьке привілля, таємнича зажура степів, щирі й добрі земляки із задушевними піснями, казками, легендами, солов'їною мовою творили її духовний світ:

Як багато було там Бога

В кожнім серці і в кожній хаті!

Поетка про раннє дитинство згадує так: *"І все те: ті хутори, і та Золотоноша, і піщані горби над Дніпром, на одному з яких залишилася могила мого діда, – було колискою мого життя, моєї творчості. Там я пізнала справжню любов – любов родинну і любов до землі, з якої ми встали. До п'яти років життя я не знала іншої мови, крім української. Життя було повне звуків і барв. Звуки – це спів птахів у садах і гаях, співи дівчат на селі і голос батька, який заспівував на добраніч. І все те було мовою, яка сама була як спів. Барви – це квітки в садах і полях, це блакить неба, це Дніпро..."*

Це дало силу не зректися свого краю і народу в пізніші найважчі часи.

На хуторі вона написала свої перші поетичні твори. *"То щось таке дивне. Я почала писати, як мені було років 9–10. То були вірші, натхненні читанням або народними піснями"*:

*Вітер пісню котить
Хвилию вечорових тиш...
Це тоді під вербою похилою
народився мій перший віри.*

Ранні поетичні спроби, за словами Наталі, загубились у постійних переїздах, у час *"пожеж і слави"*. Щодо джерел натхнення вона сказала в інтерв'ю: *"Щодо поетів... В Україні дуже мало українських книжок доходило на провінцію перед революцією, їх тяжко було дістати. Російських книжок... в нас в хаті не було багато. Російської поезії я також не знала..."* Тому природа України, її фольклор, *"той рай, що пеклом не раз горів"*, були чи не єдиною стихією, під впливом якої формувалися майбутня творча особистість, талант.

Батьківщина у її поетичному світі – це рідна хата, "закутана у теплінь"...

*І були коло хати грядки,
а на них чорнобривці й айстри,
а ввечері батькові казки
з водяником і чугайстром.*

Батьки її познайомилися, коли мати Наталії – Марія (1879–1971) навчалася у Фундуклеївській жіночій гімназії, а її батько Андрій (1879–1954) був студентом Київського університету. 1900 року вони одружилися й замешкали в Києві.

Довідка: батько, Андрій Лівіцький був адвокатом, мировим суддею в Лубнах, у Золотоноші. З 1917 року – губернський комісар від Центральної Ради на Полтавщині. За Директорії в уряді Української Народної Республіки був міністром юстиції, керував Міністерством закордонних справ. Від жовтня 1920-го року – голова уряду УНР у вигнанні.

Після вбивства Симона Петлюри 1926-го року Андрій Лівіцький став його наступником. Був по-полтавськи дипломатичний, "елястичний", як казали в діаспорі, тож очолював УНР в екзилі до смерті 1954-го року.

Зі студентських років він брав активну участь в українському національному русі, очолював студентську громаду у Києві.

Андрій говорив дружині: *"Подумай, яка шляхетна у нас мета – боротися за волю України... Ми створимо, Марусю, українську літературу й українську націю. Яке це щастя, що ми – молоді й нація нас потребує..."*

1905 року Андрій Миколайович був заарештований і засуджений у справі так званої Лубенської республіки.

Маленька Наталя дуже непокоїлася за батька. Одного разу Марія поїхала на побачення з чоловіком і взяла з собою доньку. Вона згадувала: *"Андрій цим разом перебував у в'язниці в Полтаві. В призначений час для побачення ми пішли до в'язниці. На цей раз спіткала мене велика й прикра несподіванка – не дали побачення з Андрієм. Це страшно вразило Натусю, і вона почала плакати. Мабуть, сльози зворушили начальника в'язниці і він дозволив завести Натусю в камеру батька".*

1912-го року Наталя вступила до другого класу гімназії в Золотоноші.

Через воєнні і революційні події, говорила Наталія Андріївна, *"моє дитинство було дуже мандрівне"*, дівчинці довелося міняти гімназію на Полтавську, Київську, Жмеринську, Переяславську:

*Мої п'ятнадцять літ ще в Україні,
Іще під сонцем чистих лук...*

Коли йшлося про впливи на неї в ці роки, то майбутня поетка говорила: *"Найбільше вплинули на формування моєї духовності мої батьки в Україні і пізніше моя тітка Женя, батькова сестра, також активний член РУП і моя хрещена мати, одна з перших жінок-лікарів у колишній Російській імперії".*

Дитинство Наталі закінчилося моментом національного піднесення в Україні 1917–1918 рр., спробою відновлення державності України:

*... і грім гармат на вулицях,
і "Слава Україні" із грудей,
що полягли під кулі ті...
і сонце, й лопотіння прапорів,
і гук розбурханих вітрів,
і на майданах дзвони золоті...*

Для юної гімназистки, як і для цілого покоління борців за незалежну Україну, поразка національних сил стала катастрофою, вигнанням "у безвість, у чужий незнаний світ" – в еміграцію:

*Виросла і я на землі, що від Бога,
Мала небо, як золотосиній стяг.
Але кинуте нас дорогами,
Що немає з них вороття...*

"В МАНДРІВКАХ ПО ЧУЖИХ СВІТАХ..."

*На грані двох епох, немов на терезах,
Господь життя і долю нашу важить...*

* * *

*В серце вбиваються вістря ножів,
Серце надвоє роздерте...
Поможи мені, Господи, поможи!
Не дай на розпутьях умерти!*

Н. Лівицька-Холодна

1920 рік – після поразки Української Народної Республіки Наталя опинилася з батьками в еміграції в Польщі, в Тарнові, де була розташована Дипломатична місія УНР. Якийсь час батько не працював, вони з матір'ю заробляли вишиванням. У Тарнові зустріла майбутнього чоловіка Петра Холодного-молодшого.

1922 рік – переїхала до Праги, жила в готелі "У короля Юрія". У цьому ж готелі містилася Українська Господарська академія, де вчився Петро Холодний-молодший. Згодом навчальний заклад перебрався до курортного містечка Подєбради, це – 40

хвилин поїздом від Праги. Прага і Подєбради на той час були духовним осередком української еміграції.

Наталія писала: *"Мені і таким, як я, молодим українцям було легко зберегти себе серед чужого оточення. Нас відрізняла від нього українська мова, яка була для нас чимось вродженим, невід'ємним, зв'язаним із самим фізичним нашим існуванням. Ми були дітьми політичних емігрантів, які не перестали боротись за державність України. Деякі з нас або вже самі брали участь у тій боротьбі, або були такого віку, що зберегли про неї спогад"*.

1923 рік – вступила на факультет романських мов Карлового університету в Празі, 1927-го перевелася на філологічний факультет Варшавського університету.

1944–1950 рр. – жила з чоловіком у Німеччині, в таборах для переміщених осіб, американська зона окупації. Наталія Андріївна розповідала Б. Бойчуку: *"А після війни увесь той жах, що творився в таборах... Потім в мене була трагедія. Наша дочка була довгий час хвора на туберкульоз. Почала хворіти ще в Варшаві, а під час війни її треба було дуже посилено годувати, а тут ніде нічого роздобути не можна"*.

1945 року поетеса написала вірш "Молитва", в рядках якого звучить біль за величезне горе, людські сльози і жертви, принесені фашизмом:

Боже! Прийди й поглянь,
що зробили з Твого діла,
з трону свого встань,
зійди на хрести й могили!

Відвідай руїни столиць,
порожні міста й оселі,
заглянь у пустку лиць,
в дитячі сни невеселі!

Чи почуєш, Боже, їх?
Вислухай молитов моїх,
Подай мені, Господи, руку!

Відзначала в розмові з Б. Бойчуком:

"...я дуже релігійна, але не по-церковному. Я не зношу ритуалу. Я люблю Службу Божу, як хор співає... я грішна, не буваю часто в церкві, вдома молюся. Я вірю в вищу силу".

1950 рік – переїхала до США, в Нью-Йорк. Життя її тут було дуже нелегким. В одному з листів Наталя писала: *"Мені не дали ніде ходу, бо моя родина була близька до політики, а для американців, коли вони ще залицались до Совєтів, це було неприйнятне. Мене не прийняли ані до "Голосу Америки" ані до "Радіо Свобода", куди мене хотів улаштувати Б. Рубчак, і я "пріла" на фабричній роботі 17 років. Жалію, що втратила 17 літ на фабриці. Я тоді могла ще багато зробити, я ж була ще в силі віку... поети, мистці мусили калічити свої душі на фабриках та інших тяжких роботах, якщо приїхали сюди в такому віці, що не могли перекваліфікуватися"*.

А чоловік, Петро Холодний, досить швидко прославився як художник. 1957-го вони переїхали до Йонкерса – передмістя Нью-Йорка. Фабрику поетеса не покинула.

Крім того, почала викладати українську мову й літературу в школі українознавства. - Також співпрацювала з Українською вільною академією наук. Дому свого подружжя не мало.

1990 рік – по смерті чоловіка, поетеса переїхала до дочки Леоніди й онуків у м. Торонто (Канада). За рік, не бажаючи їх обтяжувати, перебралася до будинку для літніх людей, де прожила понад 10 років. Ще й там писала вірші.

2005, 26 березня – Наталія Андріївна померла. За заповітом, тіло її спалено, а прах поховано на кладовищі українського православного центру в Бавнд-Бруці неподалік Нью-Йорка – поряд із чоловіком Петром Петровичем і братом Миколою. Батьки також поховані там.

"... ВЕСНУ ВИ УТВОРИЛИ В МЕНІ – ЧЕРЕШНІ ЦВІТУТЬ У СЕРЦІ"

Є. Маланюк

Н. Лівицька

Юна Наталя була єдиним справжнім коханням українського поета Євгена Маланюка (1897–1968). Її з Євгеном поєднували невидимі для сторонніх очей духовні ниті. Вони залишили в житті одне одного незгладимий слід: він мучився її відмовою, вона – тим, що завдала йому такого болю...

Євген завжди подобався жінкам. Красивий, мужній, атлетично збудований, високого зросту, Євген Маланюк постійно закохувався і вмів причаровувати представниць прекрасної статі.

Та справжнє почуття – глибоке, хвилююче й драматичне – обрушилося на поета в 1924 році. Сталося так, що Євген у чеському містечку Подебради, де він навчався на інженерному факультеті Української господарської академії, зустрів юну поетесу Наталку Лівицьку.

З Маланюком дівчина познайомилася досить романтично. Яюсь Лівицька приїхала розважитися на якусь вечірку, де українці-емігранти охоче спілкувалися, читали вірші, співали пісень і танцювали. Адже молодість брала своє навіть за важкого життя на чужині. Наталя невимушено розмовляла з подругою Лесею Крат, аж раптом до них підійшов Маланюк і шепнув щось Лесі на вушко.

Сама Лівицька потім так згадувала про першу зустріч із відомим поетом: *"Раптом Лесья до мене: "Натусю, дайте мені Вашу квітку". Я без роздумів вийняла з*

волосся квітку і подала їй. Раптом із здивуванням побачила, що та квітка помандрувала до її співрозмовника... Він заклав її до петлі свого піджака і, низько вклонившись, подякував мені".

Волею випадку на вечірці не було Петра Холодного (молодшого) – майбутнього чоловіка поетки, з яким у неї вже тоді почався роман.

Лівицька не могла встояти перед поетичним даром і чоловічим шармом Євгена Маланюка. Між ними зав'язалися теплі стосунки. Він став найуважнішим слухачем і прискіпливим критиком її перших віршів. Водив за собою по різних літературних зборах та творчих вечорах, причому часто представляв друзям і знайомим так: "Наша Анна Ахматова". Це бентежило дівчину, яка тоді зачитувалася Ахматовою, але було їй надзвичайно приємно.

Спочатку їх вважали просто друзями. Та дружба Маланюка й Лівицької сягнула висот кохання. Ось тільки їхні почуття пішли протилежними шляхами – якщо Євген з головою поринув у вир пристрасті, то Наталя злякалася цього шаленства й обмежилася легким фліртом і сердечним спілкуванням. У першому листі до Наталії Маланюк зізнається, що він чекає незвичайної й чарівної любовної казки, порожнеча покинула його – "і квітень зашумів". Пише вірш-освідчення:

*Як перший пелюсток весни –
Ваш променистий лист.
І знов, і знов в казкові сни
Ці дні перелились.
І час настав. І сталося вічне.
Співали весняні вітри.
І Квітень під снігами січня
Ту зустріч подихом зустрів.*

Він, колишній офіцер армії УНР, 27-річний поет, закохався у 21-річну Наталю, як підліток. Сподівався, що взаємно. Будував плани на подальше спільне життя. Двадцять чотири листи із подебрадського періоду його життя засвідчують велику інтимну драму, що переживав Маланюк: "Ви – маленька дитинка моя з половецьким розрізом очей", "Єдина моя, люба, далека! Мені плакати хочеться від теплого болю й ніжності", – писав їй у лютому 1924 р. "Ви, як воскова свічечка в мороці життя мого", – зізнавався дівчині знову.

Десятки любовних листів просто-таки налякали Наталю. Поет мріяв про інтимну зустріч і чекав ніжного побачення з нею.

Але дівчина не давала ствердної відповіді. Тому серце Маланюка все частіше стискалося від болю й самоти. Він боявся того, що кохану хтось украде в нього. Врешті-решт, Наталя наважилася сказати Євгену гірку для нього правду. Їй цікаво з ним, як з близьким другом і талановитим поетом, але дівчина не відчуває до Маланюка справжнього почуття. Вона відверто про це написала йому в одному з листів.

Через багато років Наталія Андріївна в інтерв'ю Б. Бойчукові (1927–2017) скаже: "Як видно з листів, він був страшенно закоханий, але я нічого до нього не почувала. Я була дурна, знаєте, думала, що з поетами можна приятелювати і, можливо, дала йому привід думати, що я теж відповідаю йому тим самим.

Він передусім був старший від мене, був уже знаний поет, а для мене поет – це була якась вища істота... Він постійно приїздив до Праги, ми цілими днями ходили і оглядали все. І врешті, коли він побачив, що в мене роман з Холодним, то образився..."

Маланюк ледве не покінчив життя самогубством, написав у вірші:

*На могилу прийде Наталочка, може,
Певно, з Холодним, не сама.
І на них буде сонце, а на мені, Боже, –
Лежатиме тяжко чорна тьма...*

Тільки аристократична гордість поета й воїна не дозволили йому так безглуздо піти з життя.

До речі, Наталія Андріївна пізніше писала з цього приводу літературознавцеві Леонідові Куценку (1953–2006): *"Вихована матір'ю-пуританкою, я була досить довго дуже наївною в любовних справах, і зі мною часто траплялися непорозуміння, так і тоді..."*.

А 1971 року, оглядаючись на минуле, вона зізнається читачам:

*То була пора неповторна,
Як поезія Маланюка,
А була вона недоговорена.
Наче вірші без одного рядка...*

"ТИ БУДЕШ ВОЇН І МУЖ..."

*Світлим, натхненним, простим
Буде нам кожний день,
Значенням повний святим,
Дзвоном любовним пісень.*

Н. Лівницька-Холодна

Наталю захопило серйозне почуття до свого ровесника Петра Холодного-молодшого (1902–1990), якому вона присвячувала свої поезії:

*Маляр, артист Ви, чи поет,
І хто Вам вирізав так брови,
І на стрункий Ваш силует
Поклав ці лінії чудові?
І синій погляд Ваш сумний,
І дивно вирізані брови...
І ось найкращою з надій –
Пізнати Вас і знати, хто Ви.*

Народився Петро, як сам казав, у Київському політехнічному інституті, де викладав його батько – хімік і відомий художник Петро Холодний-старший. За

Директорії УНР був ще й міністром освіти. 17-річний юнак служив кавалеристом у армії УНР. Потім із батьком опинився в еміграції в Польщі.

А мати, три сестри й молодший брат пропали безвісти під час Денікінщини 1919 року. Вчився на інженера-хіміка в Українській господарській академії в Подєбрадах під Прагою, потім – в Українській студії пластичних мистецтв і Варшавській академії мистецтв. Там потім і сам викладав – після стажування в Італії та Франції.

Мистецтвознавці порівнюють його з Михайлом Бойчуком – бо так само орієнтувався на взірці візантійські й давньоукраїнські. Холодний-молодший поєднав їх із кубізмом і конструктивізмом. Усе, створене ним до війни, загинуло під час бомбардування Варшави у вересні 1939-го. Після того Петро Петрович 12 літ нічого не малював. Його вітражі й іконостаси в неовізантійському стилі є в українських церквах у штатах Нью-Джерсі, Нью-Йорку, Меріленді та інших.

31 серпня 1924 року Петро і Наталя стали чоловіком і дружиною.

Жилося їм не завжди легко. Влітку 1925 року народилася дочка Леоніда. Виховувала її Наталина мати. Дівчинка змалку хворіла на сухоти. Батьки тим часом ще вчилися. Розраховували тільки на стипендію, і 1927-го, коли Петро її втратив, пережили фінансову катастрофу. Довелося роз'їхатись: він подався у Львів до батька, вона – у Варшаву до своїх батьків.

Любові Наталії Андріївни до чоловіка вистачило на 65 літ подружнього життя. Про це свідчать навіть пізні твори поетеси – у тодішніх її віршах з'являлись його улюблені на старості жуки, художник вважав їх найдовершенішими істотами й часто малював:

*Осінь малює стежки,
Позичивши барв у Тебе,
Очі твої – золоті жуки,
Спливають промінням з неба.
Осінь співає псалом,
Позичивши в тебе натхнення,
а ніжність Твоїх долонь
сліз складаю жмені.*

"ДОРОГІ, НЕЗАБУТНІ ДРУЗІ..."

*Дорогі, незабутні друзі,
ми зустрінємось в райських садах,
а на древньому празькому бруці
ходять духи по наших слідах.*

Н. Лівицька-Холодна

Як поетеса, Наталя "відбулася" двадцятирічною, на еміграції.

1922 року Лівицька була причетною до створення літературно-мистецького товариства і видання українського еміграційного альманаху "Сонцесвіт", організованого митцями-емігрантами з Наддніпрянщини. З цим періодом пов'язаний і її перший поетичний дебют – публікація декількох поезій у віденському політичному і культурному тижневику "Воля" під псевдонімом Наталка Волошка.

Наталя, ще без виданої книжки, була в центрі уваги осередку української інтелігенції. Гарненька й талановита дочка відомого політика, чий дім був центром еміграційного життя, захоплювала не тільки своїми віршами, а й молодістю, вродою, якоюсь особливою жіночністю, вражала виразом обличчя, "дуже жіночим, дуже ніжним і якимось всерозуміючим і всепрощаючим".

Пізніше Наталія Андріївна згадувала:

"На еміграції – мої перші літературні опікуни, перші "живі" поети, яких пізнала. Це Микола Вороний, Олександр Олесь, Спиридон Черкасенко та інші... У Празі найбільший вплив на мене справив мій приятель і учитель водночас – Євген Маланюк".

"Празька школа"

Подєбради були осідком Празької школи (умовна назва) українських поетів міжвоєнного двадцятиріччя, до якої входили, зокрема, Євген Маланюк, Юрій Дараган, Олена Теліга, Наталя Лівницька-Холодна. Школа не мала ні статуту, ні програми, але вона проявлялася у творчих рисах, спільних для її представників: яскравий неповторний історіософізм, націоналістичний пафос тощо. У м. Подєбрадах у 20-х рр. виходив журнал під назвою "Подєбрадка", де друкувалися поезії початкуючих молодих мистців.

"Танк"

У Варшаві 1929 року Наталя була серед організаторів літературної групи "Танк", відгалуження "празької школи", до якої ввійшли Євген Маланюк, Юрій Липа, Павло Зайцев, Петро Холодний та інші. "Танк" виник як результат полеміки творчої молоді в еміграції з Д. Донцовим (1883–1973), схильним до нав'язування націоналістичних ідей, недооцінки художніх якостей творів.

На початку 1930-х вона активно друкувалася у львівському "Літературно-науковому віснику", згодом – "Вісник", який редагував ідеолог інтегрального націоналізму Дмитро Донцов. Її вірші Донцову рекомендував Маланюк. Скоро поетеса стала відомою – "Вісник" мав широку аудиторію.

1933-го "Танк" перетворився на видавництво "Варяг", де наступного року вийшла перша книжка Лівницької-Холодної – "Вогонь і попіл".

Цього ж року вона розійшлася з Д. Донцовим. Бо в цей час варшавська група літераторів, куди входила й Лівницька-Холодна, почала видавати журнал "Ми". Ревнивий Донцов робив усе, щоб розладнати це починання. Завдяки Лівницькій-Холодній журнал вистояв, хоч, може, вигідніше було працювати на Донцова.

"Ми"

Це група українських письменників у Варшаві, що об'єдналася навколо видання однойменного неперіодичного журналу. Попередницею групи "Ми" була група "Танк".

Група і журнал відіграли важливу роль у розвитку української літератури на території Польщі перед Другою світовою війною.

Засновниками групи були Євген Маланюк, Андрій Крижанівський, Наталя Лівницька-Холодна. Входили до неї українські письменники, що проживали у Варшаві

та за її межами, а також львівська літературна молодь, що припинила свої стосунки з "Вісником" Д. Донцова. У першому номері журналу, в есе "Європа і ми" М. Рудницького була викладена програма засновників видання.

"САД ЛЮБОВИ МОЄЇ..."

*Поезія – це молитва,
це душі – чи як звати – гонитва
за невловним усміхом щастя
чи за гіркотою пізнання.*

Н. Лівницька-Холодна

Літературознавець, професор Л. Міщенко вважала, що вся творчість поетеси – *"це своєрідна філософія любові, трагедія самотності, філософія життя і смерті"*.

"Вогонь і попіл"

Так називалася перша збірка віршів Лівницької-Холодної, що вийшла 1934-го у Варшаві. Ця невелика за обсягом книжечка любовної лірики впродовж багатьох років викликала і викликати буде полярні рецензії професіоналів та захоплення здивованих читачів. Літературознавці називають її "еротичним романом". Хоча, за сучасними мірками, еротика тут стримана.

На запитання Б. Бойчука, що її спонукало до любовної лірики першої збірки, Наталія Андріївна відповіла: *"Ніколи не було якоїсь спеціальної спонуки... це цикл жінки, яка починає з подружжя, потім приходиться велике захоплення, розчарування, відтак апатія, сум і, врешті, поворот до себе"*. Вона це назвала "драмою жіночого серця".

Поетеса уявляла в цих віршах себе пристрасною полонянкою-татаркою. Це була не лише поетична вигадка – її прабаба була дочкою татарського мурзи, яку прадід узяв у полон і привіз на Полтавщину.

"Поетка кохання" – так звучить назва рецензії на книжку "Вогонь і попіл". Збірка викликала гостре зацікавлення і дискусію як перша українська книжка еротичної поезії. Одні трактували її як "замало етичну", інші — захоплені сміливістю авторки. Так, Л. Мосендз закидав авторці «до вузькості тематичну скупченість». Натомість С. Гординський писав: *"Маємо, можна, сміливо сказати, першу наскрізь жіночу, щиру, без ніякого позування книжку поезій у нашій літературі. Досі мало яка жінка в нашій поезії мала таку сміливість і вміння віддати з таким мистецтвом оте "вічно жіноче" жінки й показати скільки для жінки значить кохання"*.

Ліричну героїню поезій критики назвали *"маленький вамп, трохи примхливий, трохи розбещений, для якого без кохання немає життя, і що лише в ньому бачить суть свого існування"*. І одночасно, це *"тип ідеальної жінки, для якої поезія потрібна так само, як пестоші"* (С. Гординський). Б. Рубчак еротизм поетеси, її маску "вампи" вважає явищем, що бере свій початок у міфології і продовжується в декадансі.

А на думку професора-літературознавця Т. Салиги: *"Ця книжка свідчить, що поетеса намагалася дати українській літературі таку поезію, якої у ній майже не було"*.

Перечитавши поезії зі збірки "Вогонь і попіл" Н. Лівицької-Холодної, доходимо висновку, що поетеса вважає жінку вищою за чоловіка в моральному і духовному плані. Подібні ідеї є і у творах Лесі Українки, Ольги Кобилянської, Володимира Винниченка.

Наталія Андріївна продовжила тему пошуку жінкою свого місця у житті. Однак у віршах поетеси ні в якій мірі немає нотки емансипованості, популярній у той час у мистецтві взагалі, а найбільше в літературі.

Навпаки, її поезії наскрізь просякнуті ніжністю, вразливістю, надзвичайною чуттєвістю. Це суто жіночна й "жіноча" поезія, близька і зрозуміла тільки для душі, що поклала всю себе без остатку на вівтар любові, що зазнала страждань і мук, без яких неможливе кохання, та й узагалі життя людини.

"Сім літер"

1937 року виходить друга книжка поетеси – "Сім літер", цілком іншого змісту і характеру. Сім літер – це – УКРАЇНА. І одночасно прізвище Головного Отамана Симона Петлюри. Наталія Андріївна говорила: "Петлюра – символ державности. Ця збірка – любов до її героїв, туга за нею, за пережитими в ранній юності роками визвольної боротьби... і мрії про її відродження". Це відзначали і критики, що тут один мотив: любов до України, *"любов із злетами, падінням, сльозами, сміхом, молитвою і прокльонами"*.

Дослідник творчості поетеси Б. Рубчак зауважує, що авторка *"відкрито залишає тематику кохання і звертається до вічних турбот політичного емігранта – до одчайдушних надій на зміни в рідному краю та безнадійної туги за ним"*.

В інтерв'ю Лівицька-Холодна говорила Б. Бойчуку: *"... в ті часи всі ми твердо вірили, що повернемося назад, будемо знову в Україні, і це, можливо, було стимулом до творення. Ми ніколи не думали, що будемо вмирати на чужині"*.

Епіграфом другої збірки – "Сім літер" — послужили слова Тараса Шевченка: *"Нема на світі України, немає другого Дніпра"*. Це – головний пафос змісту книжки. Сім літер окреслюють почуття поетеси, її любов до батьківщини. Авторка прагнула віднайти в ній джерела свого буття, намагалася усвідомити міць коріння українського роду. Вона говорить про Україну з такою пристрасстю, як зовсім недавно говорила про об'єкт свого кохання.

Чотири розділи збірки відображають порухи душі поетеси, її відчай як політичної вигнанки. І єдиним спасінням є втеча в Україну, на побачення з нею, на щирі розмову, бодай подумки.

Перша частина – ностальгія за українським минулим, пастельні тони:

*... і дальній обрій знов покаже
забутий шлях у далечинь...*

Другий розділ – поетичні замальовки празьких замків, вулиць, "чужого Монпарнасу". Проте на тлі "чужих імперій", на берегах океану знову:

*Пісень розквітли кетяги...
Про край далекий і ясний*

В третьому розділі авторка мандрує гуцульським краєм, захоплюється красою української землі, тривожиться за її долю. Ця тривога переходить до останньої частини книги "Гнів".

Поетесі болять, що

*Спить українська земля
В божевільнім спокою...*

і вона прагне розбудити Україну, розігнати її страшний, смертельний сон. Її зброя – це слово сильне і могутнє. У поезіях постійно звучить запитання:

*Коли шляхетний, гордий гнів
Тобі вогнем розсадить груди
І вдарить в серце ворогів?*

Сповнена глибокого патріотизму книжка громадянської поезії, була удостоєна літературної нагороди Товариства письменників та журналістів української еміграції.

Пройшло майже п'ять десятиліть

*в мандрівках по чужих світах,
в жорстоких іспитах і змінах...*

Цей шлях поетеси можна охарактеризувати словами уважного дослідника творчості Н. Лівницької-Холодної Б. Рубчака: *"Виникало враження, що поетка, разом із багатьма еміграційними письменниками, припинила систематичну творчість. Дослівно, декілька близьких людей знало, що в архівах Лівницької-Холодної зберігаються рукописи приблизно двох сотень віршів, себто куди більше, ніж було поміщено в двох надрукованих збірках. Що головніше, майже ніхто не знав, що в цих нових творах поетка поволі й систематично мінjala манеру свого почерку. Склалося враження, що вона була активно неприсутньою в літературі української діаспори, а коли ставала присутньою, то - неактивно"*.

Своєрідним підсумком творчої діяльності Наталії Андріївни стали

"Поезії старі і нові"

*Як на землю багряна осінь
розсипає вогненний цвіт,
я проллю ці пізноголосі
вірші у світ.*

Н. Лівницька-Холодна

*Мої теперішні вірші вільніші від тих, які були раніше;
це впливає просто з того, що мені вільніше так висловлюватися.*

Н. Лівницька-Холодна

Збірки – "На грані", "Перекотиполе", "Остання дія" створені 1986 року під час упорядкування та підготовки до друку великого тому "Поезії старі і нові". Зібране видання творів стало фактично поверненням імені Лівницької-Холодної в українську поезію. Воно було відзначене престижною премією Фундації Антоничів.

Поетеса свідомо дотримувалась хронологічного принципу подачі текстів у кожній з них, прагнучи таким чином показати читачеві динаміку свого поетичного мислення. Не можна не звернути уваги на своєрідність поезики згаданих збірок, різноманітність стильових пошуків автора. Образний світ – багатий, різнобарвний – включає таке модерне явище як синтез мистецтв. Мистецтво слова співіснує, взаємодіє з музикою, живописом.

Остання книжка – це сповідь серця, яке не хоче і не може забути, що "над ним летів буревій", яке береже віру в "знак Воскреслої Держави". Лірична сповідь поетеси – це ностальгія, осмислення "вершин духа" і "низів падіння",

Прочитавши-переживши роман її життя (бо книгу "Поезії старі й нові", на певному рівні, справді, можна читати як роман) зі спогадами про дитинство, про кохання і зраду, про тугу за батьківщиною, про жіночу зрілість та про старість, переконуєшся, що всюди в неї перемагає любов.

Лівницька-Холодна пройшла дуже нелегке життя зі злетами і падіннями, але стверджувала: *"Любов'ю жила, любові прагнула, любов дарувала. Життя крізь любов і любов крізь життя..."*. Мірилом її стосунків зі світом, Всевишнім завжди була любов:

*А душа моя – птах казковий:
кожний раз воскресає знов,
і палає, й горить наново,
щоб прийняти ще раз любов...*

Літературознавець Юрій Шевельов (Шерех), який мало кого хвалив, написав велику прихильну рецензію на цю книгу. Особливо хвалив пізні вірші Лівницької-Холодної, опубліковані в ній уперше:

"Це поезії її старечого віку, що почалися, коли їй було 42 роки і набирали чимраз більшої напруги, пружності, досконалості й викінченості в тому довгому шляху від сорок другого року до теперішнього вісімдесят четвертого."

Буває старість різного типу. Буває осліпла й застигла в давно минулому. Такою вона була у восьмому десятку його років у Івана Нечуя-Левицького, збайдужіла й охололозакукурічена... А в інших сама тільки старість приносить мудрий розквіт або навіть перше зародження й народження таланту... У Лівницької-Холодної вершинні - осяги, справжній вибух таланту припали на старші роки.

В характері – нової поезії Наталі Лівницької-Холодної найбільша подібність з останніми роками творчості Ріхарда Штрауса... а де в чому зі старим Гете".

Серед віршів, на які звернув увагу Шевельов, є один особливий, він про те, як з'являються поетичні рядки:

Народження поезії

*Зі сну, що раптом збудить уночі,
З диханням вітру, що, мовчанки сіть рвучи,
Болючим спомином неждано діткне.
З проміння сонця, що лежить в вікні,
З білизни, що тріпочеться на вітрі,
З зірок на небі і з зірок в мені
І з хмар, що рожевіють в раннім світлі.
Вона приходить, як зоря ясна,
А часом наче фурія зловісна,
Що душу враз припалює до дна
І думку розриває на повісма.*

Доречно додати сюди слова Наталії Андріївни щодо її розуміння поезії: "... я вважаю, що найвищим і найкращим є музика, – мені, здається, що поезія мусить якнайближче підходити до музики, тому я ніколи не пишу без ритму чи навіть без рими. Поезія мусить звучати, як музика. Принаймні, я так думаю".

Поетична спадщина Наталі Лівницької-Холодної – це історія її життя, літопис її почуттів і переживань, палких поривів душі і серця. Її поезії завжди народжувалися зі щирості і любові, а любов завжди була поезією. Усе життя цієї українки – від золотокосої дівчинки з полтавського села, закоханої у життя і поезію молодої красуні "з половецьким розрізом очей" до самотньої літньої жінки у чужому місті – перетворювалося на поезію, запашний сад любові:

*Цвіте мій сад, мій квітник,
пахне медом і м'ятою...*

"ДИВИТЬСЯ В ДУШУ СТАРІСТЬ..."

*І душа, як свічечка від вітру,
Гасне й гасне, поки не замре...
Н. Лівницька-Холодна*

24 жовтня 1982 року, в США відбулася урочиста конференція Української Вільної Академії з нагоди 80-річчя Петра Холодного-молодшого і Наталії Лівницької-

Холодної. У вступному слові Юрій Шевельов (Шерех) сказав: "Мені дуже приємно, що сьогодні у стінах Академії маємо наших дорогих і славних ювілярів. З самого початку діяльності Академії в Америці і Наталя Андріївна Лівницька-Холодна і Петро Петрович Холодний були щільно зв'язані з нашою інституцією... Наталя Андріївна була коректором не одного з наших видань, а потім одним з редакторів великого тому – книжки Ольги Косач-Кривенюк "Леся Українка. Хронологія життя і творчості" і членом редколегії двох томів "Листів, статей і документів" Симона Петлюри.

Але найважливіше звичайно не те, що вони зробили для Академії. Безмірно важливіше, що вони зробили для української літератури, українського мистецтва, для української культури в цілому...". А далі Юрій Шевельов прочитав рядки поезії Лівницької-Холодної із збірки "Перекотиполе", які характеризують стан і настрої поетеси тих років:

*Розпинається серце на три хрести, на три муки.
Перша – то слава, що лягла під чужі багнети.
Друга – мій рід у чужому морі – мої внуки,
А третя – питання без відповіді – де Ти?*

Минуло п'ять років і знову діаспора вшановує Наталю Лівницьку-Холодну. Часопис "Свобода" повідомляє: "Серед розкішної природи в Глен Спей, Нью-Йорк, живе постійно відома українська поетеса Наталя Лівницька-Холодна. У понеділок, 15 червня 1987 року був день її народження, коли їй сповнилося славних 85 років життя... Чекали на пані Наталію з квітами та дарунками. Гарно привітали поетесу всі присутні... Редактор журналу "Віра" Галина Петренко розказала коротко біографію поетеси".

У поважному віці Наталія Андріївна творити не полишала.

Наступні роки в житті письменниці були дуже важкими. В листі від 01.09. 1990 року читаємо: "Останні три роки прожила в дуже гарній місцевості серед приємних і культурних українських людей. Але раптом вдарило нещастя. Минулого грудня помер мій єдиний брат, а за кілька тижнів відійшов від мене і мій чоловік Петро Холодний-молодший. Не знаю, як я пережила і ще досі живу. Переїхала до дочки і тепер живу в Канаді на передмісті Торонто".

У листах першої половини 90-х років читаємо: "Недобре так довго жити, як оце я. Усі мої приятелі повмирали... Я дуже самотня, 90 з половиною років і живу! Та що зробиш! На все Божя воля... Тут навіть ніхто не зателефонує..." Вчитаймося у відчайдушно болючі рядки поезії "Сон":

*Снилось мені:
не засміченими, не нью-йоркськими нетрями йшла,
а стелився мені завітчаний, не затоптаний шлях.
Снились – пелюстки, як діти безгрішні, рож,
що розквітли вночі в садках, і краплі дощу,
великі, як вишні, що спливали радісно по цоках.*

Снився – в руках, з хвилювання тремтячих, жовтоблакитний стяг...

А вранці...

дивиться в душу старість собача пустою бочки від сміття.

Еміграція — це її Голгофа, її хресний путь, що дедалі ставав важчим... В листі писала: *"Тепер життя моє вже кінчається і то не в дуже відрадних обставинах. Хотілось би ще видати збірку з поезіями, які не ввійшли до останньої книги, що вийшла в 1986 році..."*.

Багатогранна, глибока за змістом і самобутня за образним світом творчість Наталі Лівицької-Холодної, на жаль, ще дуже мало відома в Україні. Вона вимагає як поглибленого наукового дослідження, так і популяризації серед сучасного молодого читача.

"ЛИСТ З ЧУЖИНИ" ЯК ЗАПОВІТ ЗЕМЛЯКАМ)

(надісланий 1992 року краєзнавцю П. Т. Герману в с. Гельмязів)

Ніколи не вросте у серце чужина...

О. Лятуринська

Живу, а душа вся німіє,
Бо тут навіть сонце не те!
І небо не те, хоч синіє,
Холодне, якесь не моє...
Як десь я побачу калину,
Що квітне в канадським саду,
Згадаю мою Україну
Й непрошену витру сльозу.

У нас не літають лелеки,
В піснях не дзвенять солов'ї,
Не чути, як тужить трембіта
Десь в горах, в ранковій імлі...
Так хочеться слово почути
Вкраїнське, своє – не чуже,
І в пісні всю тугу забути,

Що тугу на клаптики рве!

Тобі, мабуть, важко збагнути,
Що значить чужа сторона.

Мій друже, шануй батьківщину,
Вона, як життя, є одна!
Люби свою рідну Вкраїну –
Багата чи бідна вона...
Притулок, багатство, родину
Де-небудь здобудеш собі,
Ніде не знайдеш України –
Я знаю, повір ти мені.

На запитання "Який Ваш погляд на збереження молодого покоління при українстві?" Наталія Андріївна відповіла:

"Мій педагогічний досвід у школі українознавства зробив мене великою песимісткою. Я думаю, що вдасться зберегти лише одиниці. Для інших українська приналежність не буде органічною, їх українськість буде лише на показ, на свято, тоді, коли справжня українська свідомість починається від буднів, від щоденного нашого життя. Легко й навіть приємно протанцювати гопака в українському вбранні або продекламувати патріотичну поезію чи проспівати українську пісню. Далеко тяжче є з дня на день пам'ятати, що тільки той є справжнім українцем, для кого українська мова є невід'ємною органічною частиною його щоденного життя, знаряддям вислову й порозуміння з українським оточенням і – в думках – з самим собою..."

"ДЕ ЗОСТАЛИСЬ ДУШІ ХОРОМИ..."

*Від Полтави до Харкова й Курська
Попливе жовтосиній стяг.
Не Дмитрій це і не Курбський
До Москви прокладатиме шлях.*

*О краю мій! В твоїх весняних зливах
Прийми від мене радісний привіт.
Там, на завітчаних полтавських нивах
Дитячих ніг моїх лишився слід.*

*Я дивлюсь на світ очима води
У ставках Полтавщини...
І місяць уповні
Дивиться оком Гоголя
В око мені...*

*Що б дала за один окрайчик
того хліба, що просто з печі... колись.
І за спів чи Маринин, чи Одарчин,
Чи за той, що співав верболіз.*

*О, верб моїх сріблясті довгі віти,
Полтавських верб склепіння мовчазні
Так солодко за вами тут тужити
І плакати за вами по весні!*

*Стоять задумані і мріють над водою
Полтавських верб зелені і густі сади.
О серце стомлене, до них іди з журбою,
до них із радістю своєю йди.*

*О краю мій! Весни такої
Ніде немає й не було!
І серце згадкою ясною
Знов, як троянда, зацвіло.*

*Вилазить місяць, як полтавський книш,
З-за хмари, як з печі,
І голосом зимових тиш
Заводить пісню ночі.*

*Вже життя, як той місяць – колишній –
Швидко-швидко йде на ущерб...
А так хочеться знати: чи вишні
На Полтавщині родять ще?*

*Як забути безмежжя зелене
Й неба синь над вишневим садком?
Як же можеш ти там, без мене
голубіти весняним Дніпром?*

*Де той дім, що на стінах
Лиця предків і минулого слід,
Де тепло, що в ньому росте родина?
Де мій рід?*

ПИСЬМЕННИКИ, ЛІТЕРАТУРОЗНАВЦІ ПРО ТВОРЧІСТЬ ПОЕТЕСИ

– *"Не можу собі уявити "Літературно-науковий вісник" без Ваших віршів.
Ваші вірші роблять сенсацію";*

– *"Ваша поезія є щонайменше оригінальна, і як таку я її ціную..."*

Д. Донцов

– *"Радію, що мої надії справдилися і Ви нині стали тим, кого я прозирив у Вас
ще тоді р. 1923..."*

Є. Маланюк

– *Поетка шукає засобів точних, не причепурених, цурається солодкості й
дешевого пафосу, не боїться називати речі їхніми іменами – і так виробляє власне
поетичне письмо, якого не поплутаєш ні з чийм іншим".*

Ю. Шерех

– *"... огром життя, який у неї за плечима, – то все українська історія. Там
– ХХ століття. Епоха скінчилася, але її книжка розгорнута. Уявімо собі живий
профіль поетеси на тлі нашої історії".*

М. Слабошницький

– "... у віршах поетеси розкривається людська доля не тільки в її зв'язках з тими історичними подіями, свідком чи учасником яких їй довелося бути: у них – історія внутрішнього життя з найтоншими порухами душі, зі всіма втіхами і печалями, які призначені людині долею...".

М. Льницький

– "Від перших своїх віршів вона показала себе як поетеса здебільшого камерна. Вона пише про себе й про себе, але вона пише й про епоху. Епоху вона розглядає на ландшафті своєї душі".

Л. Міщенко

– "Це поезія, над якою не владна тимчасовість".

Р. Доценко

– "Пізня Лівницька-Холодна – це переважно нічне життя душі. Ніша ця в українській поезії ХХ ст. була до неї незаповненою. Запишемо на її карб ці заслуги".

В. Базилевський

– "Вірші, що їх пише зараз, на дев'ятому десятку літ, Н. Лівницька-Холодна, за своїм стилістичним малюнком, за художньою вартістю відповідають тим високим вимогам, які авторкою керували завжди. Рими в неї постійно у звуковій гармонії, простора асоціативність образів робить вірш легким і пластичним."

Т. Салига

– Та тільки поезія любови стала остаточною перемогою Лівницької-Холодної. Ця перемога не тільки метафорична, а також справжня. Це перемога, що її в історії літератури святкує небагато поетів.

Б. Рубчак

ЛІТЕРАТУРА

Твори Н. Лівницької-Холодної

Книги

Лівницька-Холодна Н. Вогонь і попіл / Н. Лівницька-Холодна. – Варшава : Варяг, 1934. – 67 с.

Лівницька-Холодна Н. Сім літер / Н. Лівницька-Холодна. – Варшава : Варяг, 1937. – 66 с.

Лівницька-Холодна Н. Поезії старі і нові / Н. Лівницька-Холодна. – Вид-во Союзу українок Америки, 1986. – 238 с.

Шлях велетня: ілюстрована біогр. розповідь про Т. Шевченка / упоряд. Н. Лівницька-Холодна; художник П. Холодний. – Нью-Йорк : Вид-во М. Борецького, 1955. – 143 с. : іл.

Публікації в антологіях, періодиці

Лівницька-Холодна Н. Поезії / Н. Лівницька-Холодна // Укр. мова й літ. в навчальних закладах. – 2014. – № 12. – 50–51.

Лівицька-Холодна Н. [Поезії] / Н. Лівицька-Холодна // Стріла: суб'єктивна антологія // упоряд., автор передмови і есе В. Базилевський. – К., 2013. – С. 501–515.

Лівицька-Холодна Н. [Поезії] / Н. Лівицька-Холодна // Вертоград : укр. поетичне тисячоліття : антологія / упоряд., передмова І. Лучука. – Тернопіль, 2009. – С. 547–548.

Лівицька-Холодна Н. [Поезії] / Н. Лівицька-Холодна // Поети Празької школи: Срібні сурми. Антологія. – К., 2009. – С. 259–285.

Лівицька-Холодна Н. [Поезії] / Н. Лівицька-Холодна // Біла книга кохання: антологія укр. еротичної поезії / упоряд. І. Лучука, В. Стах. – Тернопіль, 2008. – С.120–122; Літургія кохання: антологія укр. любовної лірики кінця ХІХ – поч. ХХІ ст. / упоряд. І. Лучука. – Тернопіль, 2008. – С. 196–199.

Лівицька-Холодна Н. [Поезії] / Н. Лівицька-Холодна // Дивоовид: антологія укр. поезії ХХ ст. / упоряд., передмова, довідки про авторів І. Лучука. – Тернопіль, 2007. – С. 225–229.

Лівицька-Холодна Н. "... Життя спинилось в розпеченій тиші" : поезія / Н. Лівицька-Холодна // Українська мова та література. – 2006. – Ч. 18. – С. 23–24.

Лівицька-Холодна Н. [Поезії] / Н. Лівицька-Холодна // Празька поетична школа. Антологія / упоряд. текстів та передмова О. Г. Астаф'єва, А. О. Дністрового. – Харків, 2004. – С. 201–204.

Лівицька-Холодна Н. Вірші / Н. Лівицька-Холодна // Літературна Україна. – 2004. – 10 черв. – С. 7.

Лівицька-Холодна Н. Батьківщина. Розмова: [вірші] / Н. Лівицька-Холодна // Книга про Матір: укр. поети ХІХ–ХХІ ст. / упоряд. В. Л. Чуйко. – К., 2003. – С. 132–133.

Лівицька-Холодна Н. Вірші / Н. Лівицька-Холодна // Жива вода. – 2002. – № 9 (жовт.). – С.1, 3; Дзвін. – 2002. – № 8. – С. 144–146; Українська література в загальноосвітній школі. – 2000. – № 3. – С. 22–23.

Лівицька-Холодна Н. [Поезії] / Н. Лівицька-Холодна // Українське слово: в 4-х кн. – Кн. 2. – С. 668–672; Атом серця: укр. поезія першої пол. ХХ ст. – С. 294-295.

Про життя і творчість

Лівицька М. На грані двох епох / М. Лівицька. – Нью-Йорк, 1972. – С. 12, 124, 125, 129, 130, 132, 136, 137, 147, 148, 155, 156, 158, 175, 182, 185, 187, 194, 198, 200, 201, 208, 209, 213, 218–221, 224, 228, 229, 245, 246, 250, 254, 255, 260, 261, 266, 272, 277, 278, 285–289, 293, 294, 296, 298, 299, 309, 310, 318, 324, 325, 328, 329, 335.

Скорина Л. Література та літературознавство української діаспори. Курс лекцій. – Вид. 2-е, доп. – Черкаси : Брама-Україна, 2005. – 384 с.

Андрусів С. "Сад любови" Н. Лівицької-Холодної / С. Андрусів // Українки в історії / за загальною ред. В. Борисенко. – К., 2004. – С. 282–286.

Андрусів С. Вік прожитий, як належить: пам'яті укр. письменниці Н. Лівицької-Холодної / С. Андрусів // Жіночий світ. – 2005. – № 3-4. – С. 14–16.

Бійчук Г. «Серце надвоє роздерте»: вивчення лірики Н. Лівицької-Холодної / Г. Бійчук // Українська література в загальноосвітній школі. – 2000. – № 3. – С. 18–23.

Бойчук Б. Розмова з Наталією Лівицькою-Холодною / Б. Бойчук // Поети Празької школи : Срібні струни. Антологія / упоряд. М. Ільницький. – К., 2009. С. 809–821; Сучасність. – 1985. – № 3. – С. 8–17.

- Веремійчик О. Сім літер, що палають в слові "Україна" / О. Веремійчик // Українське слово. – 2012. – 13-19 черв. – С. 8.
- Витвицький В. Сучасні уроки Симона Петлюри [йдеться і про Лівницьку-Холодну] / В. Витвицький // Голос України. – 2017. – 28 січ. – С. 5.
- Гаєр Н. Родина Лівницьких і Канівщина: документальні свідчення / Н. Гаєр // Рідний край. – 2012. – № 2. – С. 281–284.
- Димченко Т. Наталя Лівницька-Холодна / Т. Димченко // Вивчаємо укр. мову та літературу. – 2012. – № 25. – С. 30–33.
- Єременко О. Магія кольорів у ліриці Н. Лівницької-Холодної / О. Єременко // Слово і час. – 2000. – № 4. – С. 68–72.
- З "емігрантських Сахар" // Шкільна бібліотека. – 2012. – № 9-10. – С. 9–10.
- Ільєва Г. "... Без весни і без України": трагізм емігрантської долі Н. Лівницької-Холодної / Г. Ільєва // Літературна Україна. – 1997. – 28 серп.
- І той вогонь, що не згаса... : [в т. ч. подані листи Є. Маланюка до Н. Лівницької] // Маланюк Є. Повернення: Поезії. Літературознавство. Публіцистика. Щоденники. Листи / Сер. "AdFontes – До джерел". – Львів, 2005. – С. 364–378.
- Касян Л. Наталя Лівницька-Холодна. Життєвий і творчий шлях / Л. Касян // Українська мова та література в школі. – 2000. – № 5. – С. 31–34.
- Коровицький І. Червоне і чорне: творчість Н. Лівницької-Холодної / І. Коровицький // Сучасність. – 1980. – Ч. 5. – С. 35-45.
- Крик у порожнечу : [творчість Н. Лівницької-Холодної] // Стріла : суб'єктивна антологія // упоряд., автор передмови і есеїв В. Базилевський. – К., 2013. – С. 496–500;
- Куценко Л. Останні гавані безпричальності. Самота і старість Н. Лівницької-Холодної / Л. Куценко // Українська мова та література. – 2006. – Ч. 18. – С. 21–23.
- Куценко Л. Наталя Лівницька-Холодна. Нарис життя і творчості. – Кіровоград: Спадщина, 2004. – 101 с: іл.
- Кучеренко В. "Ви розлетілись по планеті, мов журавлів стривожені ключі" / В. Кучеренко // Вивчаємо українську мову та літературу. – 2014. – № 22-24. – С. 45-49.
- Легка О. "Виростала я на землі, що від Бога..." / О. Легка // Укр. мова й л-ра в навчальних закладах. – 2014. – № 12. – С. 43–49.
- Легка О. "Я в країні вишневій зросла – дівча з золотою косою..." / О. Легка // Слово і час. – 2012. – № 11. – С. 16–24.
- Легка О. Проблема самотності у творчості Н. Лівницької-Холодної / О. Легка. – Львів, 1999. – 42 с.
- Легка О. Сад любові моєї (проблема філософії кохання в поезії Н. Лівницької-Холодної) / О. Легка. – Львів : Львівський державний університет, 1998. – 48 с.
- Легка О. Червоне і чорне: Новаторство поезики еротичного Н. Лівницької-Холодної / О. Легка. – Львів, 1999. – 42 с.
- Листи Наталі Лівницької-Холодної до Леоніли Міщенко // Дзвін. – 2002. – Ч. 8. – С. 146–150.
- Листок з вирію. Поезія української діаспори / упоряд. Г. Кирпа, Д. Чередниченко. – К., 2001. – С. 224–231.
- Лівницька-Холодна Наталя (1902–2005) : [літературна силуета] // Поети Празької школи: Срібні сурми. Антологія. – К., 2009. – С. 253–258.

Лівицька-Холодна Наталя //Українські письменники діаспори: матеріали до біобібліогр. словника / автори-укладачі: О. Білик, Г. Гамалій, Ф. Погребенник. – К., 2007. – Ч. 2. – С. 15–16.

Літературознавчий словник-довідник / за ред. Р. Т. Гром'яка. – К., 2006. – С. 558, 658, 447.

Миронець Н. Не забувала Україну на чужині / Н. Миронець // Українське слово. – 2005. – 15 черв. – С. 14.

Міщенко Л. Один мотив – любов до України: до 100-річчя від дня народження Н. Лівицької-Холодної // Дзвін. – 2002. – № 8. – С. 146–150.

Наталія Лівицька-Холодна (1902–2005) : [некролог] // Слово і час. – 2005. – № 6. – С. 95–96.

Наталія Лівицька-Холодна "Я не хочу себе воскрешати..." : [розмова з поетесою] // Літературна Україна. – 2011. – 2 черв. – С.12.

Пахаренко В. "Долетить на Дніпро луна..." / В. Пахаренко // Слово і час. – 1992. – № 6. – С. 20–25.

Погребенник Ф. Лівицька-Холодна Наталя // Українська літературна енциклопедія: у 5 т. – К., 1995. – Т. 3. – С. 185.

Ротач П. Сто доріг пройшла, до ста років дійшла / П. Ротач // Полтавська думка. – 2002. – 21 черв. – С. 10; Розвіяні по чужині. Полтавці на еміграції: короткий біобібліогр. довідник / П. Ротач. – Полтава, 1998. – С. 86–87.

Рубчак Б. Серце надвоє роздерте / Б. Рубчак // Лівицька-Холодна Н. Поезії старі і нові. – Нью-Йорк, 1986. – С. 5–26.

Слабошпицький М. Остання з великого покоління / М. Слабошпицький // Слабошпицький М. 25 поетів на вигнанні. – К., 2012. – С. 221–239; Літературна Україна. – 2004. – 10 черв. – С. 7.

Столбюк С. Публіцистична лірика Н. Лівицької-Холодної періоду мистецького українського руху (1946–1948) / С. Столбюк // Дивослово. – 2012. – № 6. – С. 39–41.

Титаренко Л. "Горять в душах поетів вогні..." / Л. Титаренко // Голос України. – 2007. – 16 черв. – С. 12.

Чернов А. Поезія любові і болі / А. Чернов // Край. – 2015. – № 132. – С. 18–20; Край. – 2012. – № 98. – С. 19.